

HOCAM PROF. SABRİ ESAT SIYAVUŞGİL VE ONUN İÇ DRAMI

S. EVRİM

Umumî Psikoloji Kürsüsü, İstanbul Üniversitesi

“Harita’da” ki bu “nokta” nm (1) bir yerinde, bir insanın yokolması haberi, Fransa’da, İngiltere’de, İspanya’da, Bulgaristan ve Yunanistan gibi Balkan memleketlerinde, bazı ilim ve edebiyat çevrelerinde teessür uyanırdı. Oralardakiler; psikolog, edebiyatçı, dost yazarlardı... Bu uzak çevrelerdekiler bile, Sabri Esat Siyavuşgil’i meslek arkadaşı ve insan olarak çoktan tanımışlardı...

Yıllarca önce, Sabri Esat Siyavuşgil’i, hocam Mustafa Şekip Tunç’un yanında tanımıştım *: dolgun ve penbe bir yüz, ışıldayan gözler ve (sonradan çok iyi tanıyacağım) hafif, tatlı bir gülümseyiş... Elimdeki iki kitabı derhal farkettiler: Estaunié’nin “Les Choses Voient” sı ve J. Romains’in “La Mort de Quelqu’un” ü... Sorduğu suallere ne cevaplar verdiğimi hiç hatırlamıyorum; hattâ, karşısında, ilk imtihanımı verdiğimin bile farkına varmadım... (oysa, nezdinde daha ne imtihanlar verecektim, meğer!) Hatırimda kalan sadece, cansız eşyaya nasıl bir renk ve ruh verdiğini, Estaunié’yi türkçe olarak nasıl yaşattığını, Romains’in tercümesini ne suretle düzeltmem gerektiğini dinlerken duyduğum hayranlık oldu... “Odalar ve Sofalar” m şairi olduğunu sonradan öğrendiğim Sabri Esat Siyavuşgil’in, aynı konuşmada, tercüme edenle tercüme edilen konu arasındaki “affinité” yi belirtmesi, gene unutulmaz hatıralardan biri oldu... Bastırıl-

* Hocamın hatırasına, basit bir çiçek yaprağı gibi sunduğum bu kısa anma yazısında, “ben” in tek bir anlamı var: kendisinin yakınında yıllarca çalışmış olma imtiyazının bir ifadesi, bu imtiyaz benim, tıpkı bu ıztırap gibi... “ben”, burada, bir referans noktasından ibaret...

masını tavsiye ettiği o çeviri, hâlâ durur... sahifelerinde sanki onun anlamlı sesi...

Bir yabancı okuldan Fakülte talebeliğine geçtiğim yıllarda, felsefe, mantık, psikoloji, v.s.... konularını ve kavramlarını, bana kendi dilimde öğreten Şekip Tunç'la Hilmi Ziya Ülken'e, bu kerre bir Siyavuşgil katılmıştı: kendi dilimdeki düşünce ufkumu tamamlayan bu üç insan, bana daima bu hâle içinde görünür...

Sabri Esat Siyavuşgil, his ve düşünce âlemini, bir nehrin iki kola ayrılışı gibi, şiir ve nesir diliyle, edebiyat ve ilme geçirmesini bildi. Bu şahsiyetin iç dramının ilk aşaması, burada başlar; gerçi insan, her insan, aslında yalnızdır, fakat Siyavuşgil, bu yalnızlığın, kat kat şuuruna varmış olarlardandır. İnsanları çok sevmesine rağmen, çok yalnızdı; konuştuğu zaman, derslerinde olsun, yazılarında olsun, sohbetlerinde olsun, son derece güzel konuşurdu, fakat iç âlemine nüfuz etmek, kolay değildi. Bir gün, Louis Lavelle'den bahsederken iç âlemin "distance intérieure" ünü ne derin bir incelikle dile getirmişti!...

Sabri Esat Siyavuşgil'in şiirini tümüyle tahlil edenler, edebî ve ilmi eserlerinde ve tiyatro piyeslerindeki üslubunu inceleyenler her halde olacaktır... Alphonse Daudet'den çevirileri, gençlere türkçenin güzelliğini tat-tırmakta devam edecektir... ve bu örnekler, çoğaltılmalıdır... Burada, sadece, Sabri Esat Siyavuşgil'in zengin şahsiyet sentezinin, hiç değilse, iki yönüne değinmek yeter: o, daima, edebiyatı ve ilmi, bu sentezde birleştirdi, şiirin telkin gücüyle nesrin mantık ve objektiflik gücünü kaynaştırmasını bildi. Şiir kitabına, muhakkak ki bir kaçını daha ekleyebilirdi, fakat ince, titiz zevki, kritik zihniyeti, öyle sanıyorum ki, hep daha mükemmeli istediği için, daha fazla şiir yazmadı... Aradaki ilişkileri ise, her zaman kolladı: işte "Psikoloji ve Edebiyat" (2), işte "Roman ve Okuyucu" (3), işte "Türk Halk Şiirinde Tabiat" (4). Öte yandan, çok sevdiği ve kendisi gibi çok-yönlü olan Alfred Binet'den, daha 1939'da, hem dilimize hem psikoloji ve pedagoji dünyamıza kattığı "Anormal Çocuklar" var... Ayrıca, 1938'de Piaget'den, gene bu alanlara getirdiği "Çocukta Dil ve Düşünce", "Çocukta Hüküm ve Muhakeme" problemlerinin ışığı... O tarihte Binet ve Piaget'yi tanıtmak da, bu alanlarda olsun, değeri inkâr edilemeyecek bir görüş genişlemesinin sağlanması değil miydi?

1939'da "Yeni Terbiyenin Prensipleri" ni ve 1940'da "Psikoloji ve Terbiye Bahisleri" ni yazan Prof. Siyavuşgil, mesleğini de ne kadar sevdiğini, anlayışımıza bırakır gibidir... Esasen hayatının belki de tümü, anlayışımıza bırakılmış hissini verir...

Bütün hocalığı esnasında mesleğini dürüstlük ve titizlikle benimsemiş bulunan Hocamın, son onbeş yıl esnasında, ne güzel bir örnek verdiğini yakından görmüş olanlardanım... (Nitekim bana son sözlerinden biri de "Derse geç kalma!" olmuştur)... Yıllardır kendisini üzen müzmin diyabetin, günlük hayatında nasıl bir üzüntü kaynağı teşkil edeceği kolayca tahmin edilir... Buna rağmen, derslerini ve çeşitli görevlerini aslâ aksatmadan, ciddî ve vakur tutumunu bir ân elden bırakmadan vazifesini yürüttüğüne hergün tanık oldum... Talebesini çok sever, son ânlarına kadar ameliyat neticeleriyle imtihan günlerini bağdaştırmaya çalıştırması, meslek ahlâkı, talebesinde derin bir saygı uyandırmıştı... Açış derslerinde psikoloji anlayışını, seminerlerinde talebesine kazandırmak istediği objektif ve kritik zihniyeti, tez yönetmelerinde ilmi dilin üslûp temizliğini benimsetmeye çalışması ve daha birçok üstünlükleri, düşünce "probité" si, bu yolda yürüyenleri minnettar kılmamasına imkân tasavvur edilemez...

Ancak Sabri Esat Siyavuşgil, daha da fazlasını yaptı: psikolojinin çeşitli alanlarından o kadar haberi vardı ki meselâ şahsiyet tetkikleri alanında, memleketimize Rorschach testini getirmiş, psikoteknik alanında, Şişli Psikoteknik laboratuvarını kurmuş, psikolojik şahsiyetin tetkik açılarından biri olan suçluluk konusunda da, Kriminoloji enstitüsünü, yıllarca evvel, tesis etmiş olan, o'dur... Psikolojinin dallarının aralarındaki birliğe de sık sık işaret ederdi: bazı yıllar, açış derslerini, bu konuya ayırırdı (5). Psikoloji sahasındaki etütleri, üzülmüne kadar gözden kaçırmıştı: meselâ "Bugünün psikolojisinde hafıza hastalıkları meselesi" (6), "Recherches sur la compréhension des mimiques" (7), "Ahmet Mithat Efendi Mürebbi" (8).

Ayrıca, Gazetecilik Enstitüsünde okuttuğu halkefkârı derslerinin notlarını yayınlamayı düşünüyordu; bu yönden, sosyal psikolojiyle de ilgiliniyordu, esasen fransızca olarak çıkardığı "Karagöz, son esprit mystique et satirique, ses personages" adlı deneme de (10) bu mahiyette bir araştırmaydı... "Yeni Sabah" ta yayınladığı sayısız makalelerinde de, psikoloji ve öğretim - eğitim için nice değerli yazıları çıkmıştır... Bu yazıların seçilip bastırılması, büyük bir hizmet olur, şüphesiz.

Sabri Esat Siyavuşgil, kolay espri'den nefret ederdi, gösteriş için fikir ileri sürülmesinden sinirlenir, kendi değerini belirtmeye tenezzül etmezdi... Sinirli çıkışları ve "caustique" zekâ yönünü, anlayışsızlığa, incelikten mahrumiyete çevirmişti... Hastalığından az önceydi: dersten yorgun çıkmıştı: odasına, lüzumsuz bir misafir geldi, dakikalarca gevezelik ve ukalalık etti: Hocaya edebiyat ve psikolojiden dem vurdu durdu... Hoca

o kadar bezmişti ki misafir gittikten sonra, kendisini güldürmek için, "Les Nouvelles Littéraires" de okuduğum şu cümleyi naklettim: "En somme, qu'est-ce que la politesse? C'est l'art de se laisser enseigner ce qu'on sait le mieux par ceux qui le savent le moins". Hoca, bir anda dinlendi, hattâ hoş bir kahkaha attı: bu, onun nadir kahkahalarından biriydi ve, sanırım ki, sonuncusuydu... Zira birkaç gün sonra hasta düşmüştü...

Sabri Esat, bir "styliste" ti... üslûbundaki temizlik ve itinayı, son çevirdiği "Madam Bovary" de yakından gördüm. Ayrıca, Sait Faik'in hikâyelerini fransızcaya çevirirken, dikte ettiği cümlelerin akışı ve müziği hâlâ kulağımdadır... Bu eser, yabancı memleketlerde tanındı, sevildi ve tekrar tekrar aranmakta.

Yıllar boyunca tanıdığım gülümseyişi, son zamanlarda acılaştı: daha "Odalar ve Sofalar" da uzviyetin hükmündeki insanı anlatır ve ölümün, uzviyetin kısımlarının hangi "kör düğümü"nden geleceğini sorar, dile getirir... Hastalıkla mücadelesi arttıkça, ağzından tek bir şikâyet sözü çıkmadan, son ânlarla kadar görevlerine devam etti... Öyle sanırım ki, zengin iç hayatında, ötedenberi hissettiği ruh yalnızlığının buuduna, bir yandan artan hastalığın iztirabı, bir yandan da anlaşılamanın, yanlış veya noksan anlaşılmanın ezici burukluğu eklenmiş olsa gerektir... Eylül'de hastaneye yattığı sıralarda, insan ve meslek sevgisini devam ettiren, ve iztirabını gizleyen insanın çapını düşünmemek kabil mi? — Sabri Esat Siyavuşgil'in parlak edebî zaferleri arasında, en göz kamaştıranı, her halde Cyrano'dur... (Hattâ edebî yönünün bu parlaklığı, diğer yönlerinin görülmesine zarar vermiştir bile denebilir...) Sabri Esat, o ince, acı gülümseyişiyle, bu koca burunlu bahtsızla kimbilir içinden nasıl istihza etmiştir? Cyrano gibi, iztirabını bir takım "tirad" lara döken, hemen ve kolayca kılıç çeken, ölümü de gene tirad'la karşılayan bu piyes kahramanı, Siyavuşgil'in iç hayatının dramı yanında, olsa olsa, "Karagöz" adlı eserinde tasvir ettiği hayal - insanlar, gölgeler gibi her halde... Sabri Esat, hastalığın korkunçluğu inerken bile üzerine, iç hayatının iztirabını tek sözle bile belirtmedi; hastaneden evine döndüğü vakit, evine karşı çektiği hasrete rağmen, "burası benim evim değil, benim evim yokki..." diyordu... Gerçekten evi yoktu; o, bir eve değil, bütün bir his ve düşünce âlemine aitti.. "Odalar ve Sofalar" m cansız eşyası ona ihanet etmişti; o, artık söz bile istemiyordu, etrafla son teması, müzik isteyişi oldu. Gözlerini kapayarak "Prélude" ü dinledi... Gözlerindeki zekâ ve duygu ışığı, bizden uzaklaşırken, kayıp, bizim içindi... O, öyle bir âlemin özlemini çekmişti ki orada "Tout n'est qu'ordre et beauté..." Bu mısralar perde perde zihnimden geçerken, acımı sezdirmeden, başının ucunda, bir asker gibi durarak, kendi-

sine içirdiğim son bardak suyun, her yudumunda, içimden, sessizce, dramının yanından geçip de sezmediğimiz için, af diliyordum... Artık ana Psikoloji kürsüsü, Şekip Tunç'tan sonra, Sabri Esat Siyavuşgil'le birlikte, bir çift emanetin taşıyıcısı olmuştu...

REFERANSLAR

- (1) Sait Faik'in hikâyelerinin Fransızca çevirisi: "Un Point sur la Carte" (nouvelles choisies) Hollanda, 1962
- (2) Psikoloji ve Edebiyat — Türk dili ve edeb. dergisi, 1949.
- (3) Roman ve Okuyucu, Samsun 4 ncü Üniversite Haftası, 1944
- (4) Türk halk şürinde tabiat, Elazığ 3 cü Üniversite haftası, 1943.
- (5) Lagache'm bu konudaki etüdü (yakında Fakültemiz yayınları arasında çıkacaktır).
- (6) Bugünün psikolojisinde hafıza ve hastalıkları meselesi, Samsun 4 cü Üniversite haftası 1944.
- (7) Recherches sur la compréhension des mimiques, Sosyoloji Dergisi, 1949.
- (8) Ahmet Mithat Efendi, Üniversite Konferansları, 1945 - 1946.
- (9) Karagöz, psikososyolojik bir deneme (Maarif Matbaası, 1941)
- (10) Karagöz, son histoire, ses personnages, son esprit mystique et satirique, Millî Eğitim Bakanlığı, 1961.